

**OBRAZOVANJE DECE I UČENIKA
U INKLUZIVNIM USLOVIMA**

TEMATSKI ZBORNIK RADOVA MEĐUNARODNOG ZNAČAJA

**EDUCATION OF CHILDREN AND
STUDENTS IN INCLUSIVE SETTINGS**

INTERNATIONAL THEMATIC COLLECTION OF PAPERS

Novi Sad, 2018

**OBRAZOVANJE DECE I UČENIKA
U INKLUZIVNIM USLOVIMA**

Tematski zbornik radova međunarodnog značaja

**EDUCATION OF CHILDREN AND STUDENTS
IN INCLUSIVE SETTINGS**

International Thematic Collection of Papers

Izdavač/Publisher:

Društvo defektologa Vojvodine, Novi Sad, Srbija

Za izdavača/For Publisher:

Marinela Šćepanović

Urednik/Editor:

MSc Marinela Šćepanović, Sombor, Srbija

Recenzenti/ Reviewer:

Prof. dr Dragan Rapačić, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju
Univerziteta u Beogradu, Srbija

Prof. dr Alma Avdić, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Univerzitet u Tuzli,
Bosna i Hercegovina

Prof.dr Katarina Tomić, professor strukovnih studija, Visoka škola strukovnih
studija za vaspitače, Kruševac, Srbija

Dizajn i priprema/ Design and Processing:

Agencija SoInfo

Štampa/Printing:

SaTCIP Vrnjačka Banja

Tiraž/ Circulation:

100

ISBN 978-86-80326-07-8

Recenzije Tematskog zbornika radova "Obrazovanje dece i učenika u inkluzivnim uslovima" usvojene su odlukom Upravnog odbora Društva defektologa Vojvodine od 10. 5. 2018. godine. Reviews of the International Thematic Collection of Papers 'Education of Children and Students in Inclusive Settings', were adopted by a decision of the Board of Society of Vojvodina's special educators, on 10th May 2018.

UDK159.946.4-053.4
028-053.4

UPOTREBA RAZLIČITIH VRSTA REČI I DEFINISANJE POJMOVA KOD DECE PREDŠKOLSKOG UZRASTA

USING DIFFERENT TYPES OF SENTENCES AND DEFINING CONCEPTS IN PRESCHOOL CHILDREN

Slavica Golubović¹, Nevena Ječmenica¹ i Dubravka Kobac²
Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Beograd,
Srbija¹
Predškolska ustanova „Čika Jova Zmaj“, Voždovac, Beograd, Srbija²

Golubovic S.,¹ Ječmenica, N.,¹ Kobac, D.²
Faculty of Special Education and Rehabilitation, University of Belgrade, Belgrade,
Serbia¹
Kindergarden” Čika Jova Zmaj”, Voždovac, Belgrade, Serbia²

Apstrakt

Cilj našeg istraživanja je analiza nekih karakteristika sposobnosti jezičke produkcije i govorne razvijenosti kod dece uzrasta od pet godina, odnosno upotreba različitih vrsta reči i definisanje pojmova.

Ispitivanje je izvršeno na uzorku od 135 dece, oba pola, uzrasta od pet do šest godina, a obavljeno je u Predškolskoj ustanovi „Čika Jova Zmaj“ u Beogradu. U istraživanju su korišćeni sledeći merni instrumenti: 1. *Test govorno-jezičke produkcije - Strip priča*, koji se sastoji od četiri slike, međusobno povezane redosledom događaja i 2. *Test za ispitivanje govorne razvijenosti*, koji je namenjen za procenu sposobnosti definisanja pojmova.

Rezultati istraživanja su pokazali da samostalno izražavanje dece prilikom opisivanja priče u slikama karakteriše izrazita upotreba

---

Rad je proistekao iz projekta IO 178027 (2011-2018) čiju realizaciju finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

prosto-proširenih rečenica (AS=4.71; SD=1.73), zatim prostih rečenica (AS=2.14; SD=1.76), dok su u najmanjoj meri prisutne složene rečenice (AS=1.71; SD=1.31). Analizom rezultata istraživanja utvrđene su statistički značajne razlike u korist starije grupe dece u produkciji prosto-proširenih rečenica, gramatički pravilnih rečenica i gramatički nepravilnih rečenica ($p < .05$).

Utvrđene su razlike između dečaka i devojčica u upotrebi prosto-proširenih i složenih rečenica ($p < .05$). Najveći broj definicija dece uključivao je literarne, deskriptivne i funkcionalne definicije. Na definisanje pojmova u najvećoj meri su uticali konkretnost i frekventnost imenica. Buduća istraživanja treba da budu usmerena na sposobnost definisanja i ostalih vrsta reči, kao i njihovog međusobnog poređenja.

Ključne reči: jezička produkcija, govorna razvijenost, narativne sposobnosti

Abstract

The aim of the research was to analyze the linguistic abilities of production and to determine the speech development of preschool children.

The study was conducted on a sample of 135 children, both sexes, aged five to six, and was conducted at Pre-school institution "Cika Jova Zmaj" in Belgrade. The study used the following test instruments: 1. Test of production speech-language – Strip story, which consists of four images, interconnected by the sequence of events and 2. The test of speech development, which is intended for assessing the ability to define concepts.

The results showed that the self-expression of children when describing the story in the pictures is characterized by the pronounced use of expanded sentences (AS = 4.71; SD = 1.73), then simple sentences (AS = 2.14; SD = 1.76), while the least likely are complex sentences (AS = 1.71; SD = 1.31). Analyzing the results of the study, statistically significant differences were found in favour of the older group of children in the production of expanded sentences, grammatically correct sentences and grammatically incorrect sentences ($p < .05$).

There were significant differences between boys and girls in the use of expanded and complex sentences ($p < .05$). The largest

number of children's definitions included literary, descriptive and functional definitions. On the definition of concepts largely influenced concreteness and frequency of nouns. Future research should focus on the ability to define other types of words as well as their mutual comparison.

Key words: language production, speech development, narrative abilities.

Uvod

Formiranje govornog iskaza kod deteta prolazi kroz nekoliko etapa, od pojavljivanja izolovanih reči, zatim izolovanih samostalnih rečenica, do složenog iskaza. Sadržaj govornog iskaza deteta različit je kada se radi o različitim oblicima iskaza (usmeni ili pisani govor) i povezan je kako sa složenošću zadatka, tako i sa stepenom automatizacije govornih procesa (Golubović, 2016, 2017).

Verbalna komunikacija deteta u predškolskom periodu, nakon što je razvijena osnova maternjeg jezika okolini je još uvek razumljiva tek ako poznaje situaciju i to ne zato što se dete jezički ne može tako dobro izraziti, već prvenstveno zato što je način njegovog govora nedovoljno jasan (Golubović, 2016). Dečja rečenica na predškolskom uzrastu može u izvesnom stepenu biti agramatična. Ovladavanje složenim gramatičkim konstrukcijama nastavlja se tokom mlađeg školskog uzrasta. Sintaksički razvoj traje celu deceniju, odnosno od druge do jedaneste godine. Decenija je potrebna detetu da od holofraze (jedne reči koja predstavlja globalni iskaz) dođe do razvijene komunikativne rečenice (Kašić i Borota, 2003).

Procena jezičkih kompetencija tokom ranog detinjstva najčešće podrazumeva procenu rečnika i u pozitivnoj je korelaciji sa razvojem egzekutivnih funkcija (Dickinson, Golinkoff, & Hirsh-Pasek, 2010; Fuhs & Day, 2011). Percepcija i produkcija reči zahtevaju integrativno funkcionisanje pažnje, pamćenja, rezonovanja i radne memorije, koji zajedno čine srž kognitivnog funkcionisanja (Arterberry, Midgett, Putnick, & Bornstein, 2007; Marchman & Fernald, 2008).

Na predškolskom uzrastu, strip priče imaju veliki značaj u radu sa decom zbog toga što pomoću njih deca razvijaju svoja zapažanja. One zahtevaju samostalnu jezičku formulaciju. Narativne sposobnosti dece predškolskog uzrasta predstavljaju prve korake ka razvoju složenog diskursa, kroz koji se organizuju događaji (Fivush & Haden, 2003; prema Silva, Strasser & Cain, 2014). Razvoj strukturiranog narativa podrazumeva kodiranje i tumačenje informacija, kao i organizaciju ove informacije u koherentnoj formi (McKeough, Genereux, & Jeary, 2006). Sposobnost

razumevanja i produkcije narativnog diskursa se razvija pre nego što deca počnu sa čitanjem (Paris & Paris, 2003), a narativna kompetencija vezana je za kasniji uspeh u školskom okruženju (O'Neill, Pearce & Pick, 2004; Makinen, Loukusa, Nieminen, Leinonen & Kunnari, 2013). Sa druge strane, sposobnost definisanja pojmova već na predškolskom uzrastu blisko je povezana sa razvijenošću verbalnog izražavanja, intelektualnim funkcionisanjem i ukupnim akademskim postignućem na starijem uzrastu. Uspešnost na zadacima definisanja pojmova zahteva ne samo razumevanje reči, već i sposobnost da se dato znanje izrazi nedvosmisleno, što predstavlja kombinaciju kognitivnih, jezičkih i metalingvističkih kompetencija (Wechsler, 1991; Snow, Cancini, Gonzalez & Shriberg, 1989; Thorndike, Hagen & Sattler, 1986; Watson, 1985; prema Nippold, Hegel, Sohlberg & Schwarz, 1999).

Sposobnost da se produkuje kvalitetna definicija u korelaciji je sa akademskim postignućima, kao i kognitivnim i jezičkim razvojem kod dece (Newcomer & Hammill, 1997; Nippold i sar., 1999; Watson, 1995; Snow, 1990). Razvoj sposobnosti definisanja pojmova je postepeni proces, koji počinje u predškolskom periodu i nastavlja se tokom školovanja (Marinellie & Chan, 2006; Marinellie & Johnson, 2003; Storck & Looft, 1973; Swartz & Hall, 1972; Al-Issa, 1969). Dok su deca mlađa (pre pete godine), definicije imaju tendenciju da budu konkretne i funkcionalne. Sa uzrastom definicije postaju sve više apstraktne (Kikas, 1993; Skwarchuk & Anglin, 1997), što je u korelaciji sa razvojem njihovog mentalnog leksikona, kao i povećanjem svesti o tome da se nadređeni pojmovi konvencionalno koriste u definicijama i organizaciji koncepata.

Metodologija istraživanja

Cilj istraživanja

Cilj našeg istraživanja je analiza nekih karakteristika sposobnosti jezičke produkcije i govorne razvijenosti kod dece uzrasta od pet godina. Zadatak istraživanja bio je utvrđivanje upotrebe novih i ponovljenih reči, kao i različitih vrsta rečenica i analiziranje tipova definicija u odnosu na uzrast i pol dece.

Uzorak

Istraživanje je izvršeno na uzorku od 135 dece, oba pola, uzrasta od pet do šest godina. Uzorak ispitanika dece činilo je 68 dečaka (50,37 %) i 67 devojčica (49,62 %). U tabeli 1. su prikazani podaci o uzorku dece u odnosu na uzrast i pol.

Tabela 1. Struktura uzorka prema uzrastu i polu

Uzrast	Dečaci		Devojčice		Ukupno			
	N	%	N	%	N	%	AS	SD
5,0-5,6	27	46.63	31	53.46	58	42.91	5.4	0.34
5,7-6,0 godina	41	53.28	36	46.82	77	57.39	5.8	0.30

Hi-kvadrat test podudaranja pokazuje da je uzorak ujednačen prema parametru pola u mlađoj (1, N=135)=0.27, $p>.10$ i starijoj grupi (1, N=135)=0.32, $p>.10$.

Istraživanje je realizovano u periodu od 13.03.2017. godine do 31.03.2017. godine u okviru Predškolske ustanove „Čika Jova Zmaj“ iz Beograda, pri čemu je uzorak sastavljen od dece koja su pohađala vrtiće „Ljolja“, „Plavi čuperak“, „Čika Andra 1“, „Čika Andra 2“, „Biseri“, „Naša deca“, „Diznilend“ i „Šećerko“. Deca koja čine uzorak našeg istraživanja imaju uredan anatomsko-funkcionalni status govornih organa, bez prisustva senzornih, motoričkih i emocionalnih poremećaja. U uzorak istraživanja su uključena ona deca, koja prema podacima dobijenim iz psihološke dokumentacije imaju najmanje prosečne intelektualne sposobnosti. Sva deca iz uzorka su monolingvalna, a maternji jezik im je srpski.

Instrumenti istraživanja

Za procenu sposobnosti jezičke produkcije kod dece predškolskog uzrasta primenjeni su sledeći merni instrumenti:

1. *Test govorno-jezičke produkcije-Strip priča* (Milenković, Ivić, Rosandić & Smiljanić, 1983; prema Kostić, Vladislavljević & Popović, 1983). Test je namenjen ispitivanju jezičkih sposobnosti dece između treće i sedme godine i sastoji se od četiri slike, koje su međusobno povezane redosledom događaja. Ispitivanje deteta se sprovodi individualno. Tokom celokupnog izvođenja zadatka, priča u slikama je bila dostupna detetu, kako bismo smanjili negativan uticaj zaboravljanja sadržaj jezičke produkcije. Deca koja su zastajkivala prilikom opisivanja radnje na slici, dodatno su stimulisana odgovarajućim pitanjima („Da li vidiš još nešto na slici?“, „Možeš li da mi kažeš šta se tu još desilo?“ i sl.). Odgovori za svako dete su zapisani u celosti, uključujući celokupan sadržaj detetovog izlaganja sa ponovljenim i neponovljenim rečima, gramatički pravilnim i nepravilnim rečenicama. Dobijeni jezički materijal smo analizirali kvalitativno i kvantitativno.

2. *Test za ispitivanje govorne razvijenosti* (Vasić, 1991). Sadržaj testa se sastoji iz pet pitanja. Dete ima zadatak da odgovori na svako od

ovih pitanja, dok logoped-ispitivač beleži odgovore u formular testa. Odgovore dece smo analizirali kvalitativno, određujući kategoriju definicije prema uputstvima autora testa.

Statistička obrada podataka

Analiza dobijenih podataka izvršena je uz primenu statističkog paketa SPSS 20.0. U interpretaciji rezultata korišćeni su osnovni statistički parametri, dok su međugrupne razlike predstavljene uz primenu t-testa.

Rezultati istraživanja sa diskusijom

Upotreba različitih vrsta rečenica kod dece predškolskog uzrasta

U istraživanju sposobnosti jezičke produkcije kod dece predškolskog uzrasta dobili smo sledeće rezultate:

Tabela 2. Prikaz broja upotrebljenih reči (novih i ponovljenih) na *Testu Strip priča* kod dece tipičnog razvoja predškolskog uzrasta

Strip priča	Uzrast	N	Min	Max	AS	SD	t	df	p
Ukupan broj reči	5,0-5,6	58	11	54	25.59	10.69	-0.93	133	.35
	5,7-6,0	77	6	63	27.38	11.18			
Broj novih reči	5,0-5,6	58	7	49	20.84	9.15	-1.05	133	.29
	5,7-6,0	77	4	48	22.55	9.42			
Broj ponovljenih reči	5,0-5,6	58	1	15	4.83	3.28	-0.48	133	.63
	5,7-6,0	77	1	20	4.57	2.90			

Posmatrajući rezultate analize broja upotrebljenih reči (novih i ponovljenih), primetili smo nešto veće prosečne vrednosti kod starije grupe dece, bez utvrđivanja statistički značajnih razlika ($p > .05$). Visoke vrednosti standardnih devijacija u okviru jedne grupe (mlađe ili starije) ukazuju nam na izražene individualne razlike u postignuću dece uzrasta od pet godina. Pored navedenog, analiza dobijenih rezultata pokazala je da između dečaka

i devojčica nema statistički značajnih razlika u pogledu ukupnog broja reči ($t=0.27$; $df=133$; $p=.78$), kako novih ($t=-0.22$; $df=133$; $p=.82$) tako i ponovljenih ($t=1.39$; $df=133$; $p=.16$), na zadatku jezičke produkcije.

Ponovljene reči ukazuju na uticaj okruženja u okviru predškolske ustanove, dok nove reči ukazuju na razvoj i podsticajni uticaj predškolskog vaspitanja i obrazovanja. Razlike u prosečnom broju upotrebljenih novih reči između mlađe i starije grupe dece navode nas na zaključak da starija deca u većoj meri koriste rečnik obogaćen novim rečima, ali i rečnik u kome je manji broj ponovljenih reči. Ohrabrujuće je što veći broj dece koristi više novih nego ponovljenih reči. Dobro razvijen rečnik kod dece predstavlja deo njihove jezičke kompetencije i doprinosi adekvatnom razvoju komunikacijskih veština, stoga semantički indikatori koje smo koristili u našem istraživanju (broj različitih i ponovljenih reči) predstavljaju značajan pokazatelj jezičkog razvoja kod dece.

Analizirajući učestalost različitih tipova rečenica kod dece uzrasta od pet godina, u našem istraživanju dobili smo sledeće rezultate:

Tabela 3. Zastupljenost različitih tipova rečenica na *Testu Strip priča* kod dece tipičnog razvoja predškolskog uzrasta

Strip priča	Uzrast	N	Min	Max	AS	SD	t	df	p
Ukupan broj rečenica	5,0-5,6	58	1	7	3.91	1.34	-0.97	133	.33
	5,7-6,0	77	1	11	4.17	1.60			
Broj reči u rečenici	5,0-5,6	58	2.5	18	7.00	3.39	0.23	133	.81
	5,7-6,0	77	2.5	20	7.14	3.60			
Broj prostih rečenica	5,0-5,6	58	0	4	2.16	1.19	0.18	133	.85
	5,7-6,0	77	0	4	2.12	1.14			
Broj prosto-proširenih rečenica	5,0-5,6	58	0	4	2.78	1.43	-5.99	133	.00
	5,7-6,0	77	3	5	3.87	0.61			
Broj složenih rečenica	5,0-5,6	58	0	3	1.17	0.88	0.53	133	.59
	5,7-6,0	77	0	3	1.09	0.87			
Broj	5,0-5,6	58	0	5	2.16	1.39			

gramatički pravilnih	5,7-6,0	77	0	7	2.70	1.49	-2.15	133	.03
Broj gramatički nepravilnih rečenica	5,0-5,6	58	0	6	1.76	1.32	1.92	133	.05
	5,7-6,0	77	0	8	1.44	1.41			

Na zadatku Strip priča, jezička produkcija dece obiluje prosto-proširenim rečenicama (AS=4.71; SD=1.73). Za njima slede proste rečenice (AS=2.14; SD=1.76), dok je složenih rečenicajmanje u govornom izrazu dece predškolskog uzrasta (AS=1.71; SD=1.31). Kada posmatramo vrednosti prosečnog broja produkovanih prostih i složenih rečenica, rezultati idu u korist starije grupe dece, bez utvrđivanja statistički značajnih razlika ($p>.05$).

Prilikom produkcijeprosto-proširenih rečenicaprisutne su statistički značajno više prosečne vrednosti kod starije grupe dece, u odnosu na mlađu grupu ($p<.05$). Više prosečne vrednosti kod starije grupe dece objašnjavamo jezičkim razvojem leksičkih, sintaksičkih i semantičkih sposobnosti nakon pete godine života, tj. onda kada je dete već razvilo elementarne oblike gramatike maternjeg jezika (Kašić i Borota, 2003).

Posmatrajući ukupan broj produkovanih rečenica na *Testu Strip priča*, uočavamo da deca iz starije grupe produkuju duže iskaze, sa prosečno većim brojem rečenica (AS=4.17), ali bez utvrđivanja statistički značajnih razlika u odnosu na mlađu grupu ($p>.05$). U našem istraživanju, prosečna dužina rečenice izražena brojem reči procenjena je na osnovu celokupnog verbalnog iskaza, a zamišljena je kao indikator jezičke složenosti rečenice. Dužina iskazakod dece često korelira sa složenošću rečeničnih oblika. Rezultati brojnih istraživanja pokazuju da prosečna dužina rečenice predstavlja indikator sintaksičke složenostiiskazaprilikom proučavanja jezičke konstrukcije. Međutim, određeni broj autora poput Vasić (1991) opravdano upozorava na ograničenost upotrebe prosečne dužine iskaza kao indikatora jezičkog razvoja, objašnjavajući da poštapalice i ponavljanja mogu značajno produžiti rečenicu, a da ona pritom neće biti kvalitetnija. Važno je napomenuti da bez obzira na raznovrsnost mišljenja, prosečna dužina iskaza predstavlja jedan od uobičajenih načina procene dečje jezičke kompetencije, zbog čega smo je i uključili kao varijablu u naše istraživanje.

Deca iz obe grupe prosečno produkuju isti broj reči u rečenici na zadacima govorno- jezičkog izraza. Rezultati našeg istraživanja pokazuju da sa uzrastom sintaksičke sposobnosti dece postaju složenije i raznovrsnije, što znači da su deca iz starije grupe produkovala statistički značajno veći broj gramatički pravilnih rečenica ($p<.05$). Takođe, prisutan je i statistički značajno manji broj gramatički nepravilnih rečenica, u korist starije grupe

($p < .05$). Kad je u pitanju zastupljenost različitih tipova rečenica na *Testu Strip priča* kod dece tipičnog razvoja uzrasta od pet godina, rezultati pokazuju da nema statistički značajnih razlika u postignuću između dečaka i devojčica ($p > .05$).

U transkribovanim iskazima dece analizirane su rečenice produkovane prilikom opisivanja slika. Rezultati su dobijeni na osnovu prebrojavanja gramatički pravilnih i nepravilnih rečenica na celokupnom uzorku dece. Gramatička pravilnost i struktura rečenice se određivala na osnovu njenog oblika i sadržaja.

Kad je u pitanju kvalitativna procena razlika u odnosu na pol i uzrast, rezultati dece iz uzorka su različiti. Prilikom procene broja gramatički pravilnih rečenica, primećujemo statistički značajne razlike između mlađe i starije grupe dece ($t(135) = -2.15$, $p < .05$), u korist starije grupe. Analiza upotrebe prosto-proširenih rečenica, ukazala je na statistički značajne razlike ($t(135) = 3.79$, $p < .05$) u odnosu na pol (u korist devojčica), kao i u odnosu na uzrast dece ($t(135) = -5.99$, $p < .05$) (u korist starije grupe). Bolji rezultat kod devojčica može se objasniti manjom zainteresovanošću dečaka za zadatak opisivanja slika, u kontekstu igrovnih aktivnosti u vrtiću. Rezultati istraživanja su pokazali da devojčice produkuju statistički značajno veći broj složenih rečenica, u odnosu na dečake ($t(135) = -3.15$, $p < .05$), na zadatku Strip priča prilikom opisivanja događaja na slikama. Na osnovu statističkih parametara potvrdili smo da značajne razlike između starije i mlađe grupe u ovom slučaju ukazuju na izraženije komunikativne potrebe starije dece, naročito devojčica iz kojih su nastajale složene, gramatički pravilne rečenice.

Bolji rezultati šestogodišnjaka u odnosu na mlađe grupe dece prilikom analize jezičkog razvoja u domenu rečnika, sintakse i semantike, nađeni su u istraživanjima brojnih autora (Rainelli, Bulotsky-Shearer, Fernandez, Greenfield & López, 2017; White, Alexander & Greenfield, 2017), što predstavlja očekivan rezultat (Golubović, 2017).

Definisanje pojmova kod dece predškolskog uzrasta

U tabeli broj 4. predstavljamo postignuće dece predškolskog uzrasta na zadacima definisanja pojmova u okviru *Testa govorne razvijenosti*:

Tabela broj 4. Rezultati dece na *Testu govorne razvijenosti-Test definicija*

Uzrast	Test govorne razvijenosti	0. Omissija		1. Eholalija		2. Pogrešan odgovor		3. Funkcionalna definicija		4. Literarna definicija		5. Deskriptivna definicija		6. Logička definicija		7. Specifična logička definicija		8. Potpuna logička definicija	
		n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Mlada grupa (5,0-5,6 godina)																			
	1. pitanje	6	10.3	0	0	8	13.8	4	6.9	7	12.1	10	17.2	14	24.1	6	10.3	3	5.2
	2. pitanje	2	3.4	1	1.7	6	10.3	9	15.5	9	15.5	18	31	6	10.3	5	8.6	2	3.4
	3. pitanje	8	13.8	12	20.7	8	13.8	9	15.5	15	25.9	3	5.2	1	1.7	1	1.7	1	1.7
	4. pitanje	1	1.7	2	3.4	2	3.4	25	43.1	23	39.7	5	8.6	0	0	0	0	0	0
	5. pitanje	1	1.7	2	3.4	3	5.2	10	17.2	26	44.8	8	13.8	3	5.2	3	5.2	2	3.4
	Ukupno	18	6.2	17	5.8	27	9.3	57	19.6	80	27.6	44	15.1	24	8.2	15	5.1	8	2.7

Uzrast	Test govorne razvijenosti	0. Omissija		1. Eholalija		2. Pogrešan odgovor		3. Funkcionalna definicija		4. Literarna definicija		5. Deskriptivna definicija		6. Logička definicija		7. Specifična logička definicija		8. Potpuna logička definicija	
		n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Starija grupa (5,6-6,1 godina)	1. pitanje	7	9.1	1	1.3	15	19.5	6	7.8	10	13	9	11.7	21	27.3	4	5.2	4	5.2
	2. pitanje	2	2.6	9	11.7	8	10.4	14	18.2	13	16.9	16	20.8	8	10.4	5	6.5	2	2.6
	3. pitanje	9	11.7	5	6.5	12	15.6	9	11.7	19	24.7	16	20.8	6	7.8	0	0	1	1.3
	4. pitanje	1	1.3	2	2.6	1	1.3	24	31.2	15	19.5	12	15.6	13	16.9	7	9.1	2	2.6
	5. pitanje	1	1.3	2	2.6	2	2.6	8	10.4	21	27.3	16	20.8	12	15.6	12	15.6	3	3.9
	Ukupno	20	5.2	19	5	44	11.4	61	15.9	81	21	66	17.1	60	15.6	22	5.7	12	3.1

Dobijeni rezultati pokazuju da u mlađoj i starijoj grupi dece najveću procentualnu vrednost imaju odgovori u formi literarne definicije (27.6% i 21%).

Posmatrajući rezultate u mlađoj i starijoj grupi dece u odnosu na tip definicija, primećujemo da su deca iz obe grupe bila najuspešnija u odgovoru na pitanje "Šta je čovek?", čemu govori u prilog 24.1% i 27.3% logičkih definicija (npr. „Čovek je živo biće.“). Pojava visokog procenta logičkih definicija sugerise veću širinu i dubinu znanja dece za dati pojam. S obzirom da kategorije logičkih definicija nužno podrazumevaju upotrebu nadređenih pojmova u definisanju (čovek-živo biće), zaključujemo da su za pojam „čovek“ odgovoridece na nivou definicija kod mlađeg školskog uzrasta. Svesnost da dati pojam, pored osnovnih semantičkih karakteristika može imati i figurativno značenje, kao i druge pozitivne aspekte predstavlja deo logičkih definicija kod dece i ukazuje na veći stepen poznavanja semantičkih predstava.

Na pitanje "Šta je majka?" u odgovorima dece iz mlađe i starije grupe dominiraju deskriptivne definicije (31% i 20.8%), dok na pitanjima "Šta je sunce?" i "Šta je život?" preovladavaju literarne definicije. Značajan je podatak da smo na pitanje „Šta je život?“, prema rezultatima našeg istraživanja dobili 48.3% odgovora u mlađoj i 33.8% odgovora u starijoj grupi dece u kategorijama: omisija, eholalija i pogrešan odgovor. Neadekvatni odgovori kod određenog broja dece su uključivali produkciju ne-reči (život-neživot), ili su pak bili u vidu iskaza „ja to ne znam“, „ne znam šta to znači“, „ne razumem vas“ i sl., što sve ukazuje na nedovoljno poznavanje značenja pojma u datom primeru.

Najmanji procenat definicija koje ukazuju na više nivoe leksičko-semantičkog razvoja nalazimo u odgovorima dece na pitanje "Šta je kuća?", gde kod mlađe i starije grupe uočavamo najveći procenat odgovora u formi funkcionalnih definicija sa procentualnom zastupljenošću od 43.1% i 31.2%. Uprkos malom broju logičkih definicija, pojam "kuća" se prema rezultatima istraživanja izdvojio kao najfrekventniji kod obe grupe dece, što zaključujemo po vrlo niskoj zastupljenosti pogrešnih odgovora i eholalija, kao i omisija (8,5% i 6,2%).

Istraživanja o uticaju frekventnosti pojmova na mogućnost definisanja istih govore u prilog navedenim tvrdnjama. Rezultati studija sprovedenih tokom prethodnih decenija samo potvrđuju uticaj frekventnosti pojmova na sposobnost definisanja reči (Johnson & Anglin, 1995). Razvoj definicija kod dece različito napreduje, za reči visoke i niske frekventnosti, dok se broj grešaka u definisanju smanjuje sa uzrastom (Marinellie & Chan, 2006; Marinellie & Johnson, 2003).

Uzevši u obzir da viši nivoi definicija ukazuju na veći stepen leksičko-semantičkog razvoja, analizom rezultata uz primenu t-testa

nezavisnih uzoraka utvrdili smo da postoje statistički značajne razlike između starije i mlađe grupe dece u definisanju pojmova “život” ($t=-2.22$; $p<.02$), “kuća” ($t=-2.54$; $p=.01$) i “sunce” ($t=-2.74$; $p=.00$), u korist starije grupe dece. Naime deca iz starije grupe su za pomenute pojmove proizvela statistički značajno više odgovora iz kategorije logičkih definicija, u odnosu na mlađu grupu ($p<.05$), što je i za očekivanje.

Zaključak

Osnovni cilj našeg istraživanja bio je analizirati karakteristika sposobnosti jezičke produkcije i govorne razvijenosti kod dece predškolskog uzrasta.

U poređenju ukupnog broja upotrebljenih reči (novih i ponovljenih) pri opisu Strip priče nisu utvrđene statistički značajne razlike kod mlađe i starije grupe dece predškolskog uzrasta ($p>.05$). Možemo reći da su deca iz našeg uzorka, prilikom opisa četiri slike upotrebila približno isti ukupan broj reči u okviru govornog izraza.

Deca iz starije grupe su proizvela statistički značajno veći broj prosto-proširenih, ali i gramatički pravilnih rečenica u odnosu na mlađu grupu ($p<.05$). Takođe, broj gramatički nepravilnih rečenica kod starije grupe bio je statistički značajno manji u odnosu na mlađu grupu dece ($p<.05$).

Jedno od ograničenja našeg istraživanja odnosi se na činjenicu da je na zadatku Strip priča dete samo jedanput opisivalo radnje na slikama, dakle bez prilike za ponavljanjem zadatka. Veći broj ponavljanja bi pored odgovarajuće adaptacije deteta, uz primenu poznatog materijala neophodno vodio i ka većoj pouzdanosti dobijenih rezultata (Hockenberger, Goldstein, & Haas, 1999). Napominjemo da se podaci o broju različitih i ponovljenih reči, kao i broju prostih, prosto-proširenih i složenih rečenica ne mogu analizirati s aspekta učestalosti u govoru dece ispitivanog uzrasta generalno, jer su dobijeni samo rezultati iz analize onog dela govornog korpusa, koji se odnosi na opis slika u datom zadatku. Dobijeni rezultati mogli bi se posmatrati kao pozitivan nalaz, ako bi se odnosili na stvarno uvećanje broja reči. Da bi se uvidelo da li veći broj novih reči prilikom opisivanja slika stvarno unapređuje narativne sposobnosti dece, odnosno raznovrsnost govornog izraza, ili je u pitanju samo dečja naklonost ka deljenju pažnje sa vaspitačem, neophodna su dalja ispitivanja sintaksičkih i leksičko-semantičkih sposobnosti dece predškolskog uzrasta.

Razvoj sposobnosti definisanja pojmova, kako konkretnih tako i apstraktnih imenica, glagola i prideva ostaje nepotpun do kraja predškolskog perioda. S tim u vezi je i najveći procenat funkcionalnih, literarnih i deskriptivnih definicija zadatku definisanja pojmova kod dece predškolskog uzrasta. Na uspešnost u zadatku definisanja pojmova u

najvećoj meri uticala je konkretnost i frekventnost ispitivanih stimulusa, čemu govore u prilog rezultati našeg istraživanja. Definicije kod dece uzrasta od pet do sedam godina su daleko od kriterijuma potpune informativnosti kao što je slučaj kod odraslih, dok se na uzrastu od deset godina pomenuti kriterijumi izjednačavaju (Benelli, Arcuri & Marchesini, 1988). Velika je verovatnoća da napredak tokom školovanja rezultira pojavom logičkih definicija („X je Y, koji je Z“).

Semantički razvoj se nastavlja i dalje na školskom uzrastu, što posledično vodi do poboljšanja u poznavanju značenja reči i razvoju metalingvističkih kompetencija. Kao predlog za dalja istraživanja u ovoj oblasti navodimo razmatranje činilaca koji usporavaju, ili podstiču razvoj definisanja pojmova. Kontinuiranost u razvoju jeste neophodna, ali faktori kao što su uspešnost tokom školovanja, bolje razvijene komunikativne sposobnosti i viši nivoi intelektualnog funkcionisanja neminovno utiču na sposobnost leksičkog procesiranja i semantički razvoj (McGhee-Bidlack, 1991).

U našem istraživanju, primenjeni *Test govorne razvijenosti* ispituje samo sposobnost definisanja imenica. Stoga buduća istraživanja treba da budu usmerena na sposobnost definisanja i ostalih vrsta reči, kao i njihovog međusobnog poređenja.

Literatura

- Al-Issa, I (1969). The development of word definition in children. *The journal of genetic psychology, research and theory on human development*, 114, 25-28.
- Arterberry, M. E., Midgett, C., Putnick, D. L., & Bornstein, M. H. (2007). Early attention and literacy experiences predict adaptive communication. *First language*, 27, 175–189.
- Benelli, B., Arcuri, L. & Marchesini, G. (1988). Cognitive and linguistic factors in the development of word definitions. *Journal of child language*, 15(3), 619-635.
- Dickinson, D. K., Golinkoff, R. M., & Hirsh-Pasek, K. (2010). Speaking out for language: why language is central to reading development. *Educational researcher*, 39, 305–310.
- Fuhs, M. W. & Day, J. D. (2011). Verbal ability and executive functioning development in preschoolers at Head Start. *Developmental psychology*, 47, 404–416.
- Golubović, S. (2016). *Razvojni jezički poremećaji*. Treće, izmenjeno i dopunjeno izdanje. Beograd: Društvo defektologa Srbije.
- Golubović, S. (2017). *Fonološki poremećaji*. Treće, izmenjeno i dopunjeno izdanje. Beograd: Društvo defektologa Srbije, Tonplus, Beograd.
- Hockenberger, E. H., Goldstein, H., & Haas, L. S. (1999). Effects of commenting during joint book reading by mothers with low SES. *Early childhood special education*, 19(1), 15–27.

- Johnson, C.J.&Anglin, J.M. (1995). Qualitative developments in the content and form of children's definitions. *Journal of speech, language, and hearing research*, 38, 612-629.
- Kašić, Z. & Borota, V. (2003). Negramatičnost i agramatizam u aktivnom sintaksičkom razvoju. *Srpski jezik*, 8 (1-2), 439-455.
- Kikas, E. (1993). The development of word definitions in children. *Journal of Russian & East European Psychology*, 31 (2), 40-54.
- Kostić, Đ., Vladislavljević, S. & Popović, M. (1983). *Testovi za ispitivanje govora i jezika*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Mäkinen, L., Loukusa, S., Nieminen, L., Leinonen, E., & Kunnari, S. (2013). The development of narrative productivity, syntactic complexity, referential cohesion and event content in four- to eight-year-old Finnish children. *First language*, 34, 24–42.
- Marchman, V. A., & Fernald, A. (2008). Speed of word recognition and vocabulary knowledge in infancy predict cognitive and language outcomes in later childhood. *Developmental Science*, 11, F9–F16.
- Marinellie, S.A.&Chan, Y.L. (2006). The effect of word frequency on noun and verb definitions: A developmental study. *Journal of speech, language, and hearing research*, 49, 1001-1021.
- Marinellie, S.A.&Johnson, C.J. (2003). Adjective definitions and the influence of word frequency. *Journal of speech, language, and hearing research*, 46, 1061-1076.
- McKeough, A., Genreux, R., & Jeary, J. (2006). Structure, content, and language usage: how do exceptional and average story writers differ? *High ability studies*, 17, 203–223.
- McGhee-Bidlack, B. (1991). The development of noun definitions: a metalinguistic analysis. *Journal of child language*, 18 (2), 417-434.
- Newcomer, P.&Hammill, D. (1997). *Test of language development –primary*. Austin, TX: Pro-Ed.
- Nippold, M.A., Hegel, S.L., Sohlberg, M.M. & Schwarz, I.E. (1999). Defining abstract entities: development in pre-adolescents, adolescents, and young adults. *Journal of speech language and hearing research*, 42, 473-481.
- O'Neill, D. K., Pearce, M. J., & Pick, J. L. (2004). Preschool children's narratives and performance on the peabody individualized achievement test revised: evidence of a relation between early narrative and later mathematical ability. *First language*, 24, 149–183.
- Paris, A., & Paris, S. (2003). Assessing narrative comprehension in young children. *Reading research quarterly*, 38, 36–76.
- Rainelli, S., Bulotsky-Shearera, B.J., Fernandez, V.A., Greenfield, D.B.&López, M. (2017). Quarterly validity of the first two subtests of the preschool language assessment scale as a language screener for Spanish-speaking preschool children. *Early childhood research quarterly*, 38, 10–22.
- Silva, M., Strassera, K. & Cain, K. (2014). Early narrative skills in Chilean preschool: questions scaffold the production of coherent narratives. *Early childhood research quarterly*, 29, 205–213.
- Skwarchuk, S.L.&Anglin, J.M. (1997). Expression of superordinates in children's word definitions. *Journal of educational psychology*, 89 (2), 298-308.

- Snow, C.E. (1990). The development of definitional skill. *Journal of child language*, 17 (3), 697-710.
- Storck, P. A. & Looft, W. R. (1973). Qualitative analysis of vocabulary responses from persons aged six to sixty-six plus. *Journal of educational psychology*, 65, 192–197.
- Swartz, K. & Hall, A. E. (1972). Development of relational concepts and word definition in children five through eleven. *Child development*, 43, 239–244.
- Vasić, S. (1991). *Veština govorenja: vežbe i testovi za decu i odrasle*. Beograd: Pedagoška akademija za obrazovanje ucitelja.
- Watson, R. (1985). Towards a theory of definition. *Journal of child language*, 12, 181–197.
- White, L.J., Alexander, A., Greenfield, D.B. (2017). The relationship between executive functioning and language: examining vocabulary, syntax, and language learning in preschoolers attending head start. *Journal of experimental child psychology*, 164, 16–31.